

TAFOFIEL 17 – maart 2013

Sinds februari 2010 mag u van Epitaaf vzw op gepaste tijd een nieuwsbrief in uw mailbox verwachten. Wij hopen u op deze manier beter en sneller te informeren over onze activiteiten.

Worden behandeld in deze Tafofiel 017

1. Lidgelden en activiteiten 2013
2. Erfgoeddag 21 april 2013: Stilstaan bij Salu
3. Studiedag: beheer van begraafplaatsen en kerkhoven
4. Week van de begraafplaatsen van 25 mei tot en met 21 juni 2013
5. Nacht van de geschiedenis : In de sporen van de steenkappers, vier generaties Culot te Londerzeel
6. De meest gekuste vrouw uit het atelier Salu
7. Boekbespreking: De stedelijke begraafplaats van Lokeren, een presentatie van een veelzijdig funerair onderzoek
8. Bloemlezing uit de pers
9. Aankondiging

De naam Tafofiel, uit het Grieks "taphos" = graf, en "philos" = vriend, een gepaste naam dus voor de elektronische nieuwsbrief van Epitaaf vzw.

Veel leesplezier

LIDMAATSCHAP EPITAAF 2013

We nodigen u graag uit om uw lidmaatschap voor 2013 in orde te brengen. Dit kan door het overschrijven van 25 euro op rekeningnummer: 068-2039260-56, met vermelding van naam, adres en "lid 2013".

Dankzij uw lidmaatschap kunnen we blijven ijveren voor het behoud van waardevolle graftekens in Vlaanderen en Brussel én steekt u ons een hart onder de riem bij het onderhoud van het Museum voor Grafkunst. Wij zullen u op regelmatig tijdstippen informeren over onze eigen werking en ruimer nieuws bezorgen over alles wat het funeraire betreft. Daarnaast wordt u ook altijd uitgenodigd op onze tentoonstellingen, opendeurdagen en ledendagen.

- 25 € gewoon lid
- 125 € steunend lid
- 1500 € beschermend lid

overschrijven op rekeningnummer: BE20 0682 0392 6056 BIC : GKCCBEBB

Voor de registratie en communicatie is het belangrijk om bij de overschrijving melding te maken van de naam van het lid, met adres, e-mail, jaartal lidmaatschap en één van de hierboven vermelde termen.

Hieronder alvast enkele initiatieven die u in 2013 worden aangeboden door Epitaaf vzw:

21 april: Erfgoeddag: Stilstaan bij Salu

31 mei : Studiedag: beheer van begraafplaatsen en kerkhoven

2 juni : Open deurdag en rondleiding om 10.00.u (inschrijven: info@epitaaf.org)

29 september: Open deurdag en lezing Carara-marmer door Linda Van Santvoort

Sculptuur in carara-marmer op het graf van de familie De Roo
"Commencement et Fin" (1887) door beeldhouwer Isidoor De Rudder

ERFGOEDDAG: STOP DE TIJD

Stilstaan bij Salu

Museum voor Grafkunst, O.L.Vrouw voorplein te Laken (naast het kerkhof)

Zondag 21 april 2013 doorlopend van 10.00.u tot 18.00.u

3

Epitaaf vzw draait de klok terug: het atelier wordt voor één dag opnieuw helemaal van de beeldhouwers Salu. Een unieke fotocollectie laat ons toe getuige te zijn van het reilen en zeilen in dit atelier: van poserend model tot en met de plaatsing van het monument op het kerkhof. De Salu's brachten ook belangrijke familiale gebeurtenissen in beeld. Deze recent gedigitaliseerde en soms pas ontdekte foto's tonen op unieke wijze het leven van deze artistieke familie.

De fotocollectie van het atelier Salu omvat ongeveer 1000 glasnegatieven en nog eens ruim 1000 foto-afdrukken. Deze foto's staan in direct verband met de overige collectiestukken die nog aanwezig zijn in het atelier Salu, nl. gipsen modellen, tekeningen en andere archivalia.

De foto's werden genomen door de beeldhouwers Salu zelf in de periode 1872-1984. Ze zijn de **moment opnames** uit het familiale en artistieke leven van het beeldhouwersgeslacht Salu. Deze foto's laten ons vandaag toe om inzicht te krijgen in het functioneren van een beeldhouwersatelier. Sommige foto's maken deel uit van het creatieproces en zijn daarom unieke tijdsgebonden documenten.

Deze Erfgoeddag was voor de vereniging de aanleiding om één deel van haar collectie te digitaliseren en een eerste stap te zetten in de ontsluiting ervan. De digitalisering van de fotocollectie is een lang lopend project. Eerder werd door Epitaaf vzw de collectie glasnegatieven gedigitaliseerd. Nu loopt er een samenwerking met het AMVB voor het inscannen van de foto-afdrukken. Het AMVB beschikt over de ervaring en infrastructuur om deze unieke fotocollectie in te scannen.

Ernest Salu II poseert met echtgenote en zoon Ernest Salu III
in de wintertuin van het atelier Salu (foto ca.1919-20)

Praktisch informatie:

Tentoonstelling van foto's en objecten uit de collectie Salu.

Doorlopend Film- en slideshow

Doorlopende rondleiding in de ateliers Salu met toelichting bij de collectie i.f.v. het thema en bij de tentoonstelling.

Museum voor Grafkunst, O.L.Vrouw voorplein te Laken (naast het kerkhof) op zondag 21 april 2013
doorlopend van 10.00.u tot 18.00.u

STUDIEDAG

Beheer van begraafplaatsen en kerkhoven

Vrijdag 31 mei 2013

Atelier Salu

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16 1020 Laken (Brussel)

In het kader van de Week van de Begraafplaatsen organiseert de vzw Epitaaf op vrijdag 31 mei 2013 een studiedag: Beheer van begraafplaatsen en kerkhoven. Deze studiedag zal doorgaan in het voormalige atelier Salu te Laken en heeft als doel een overzicht te bieden betreffende het beleid omtrent funerair erfgoed in de drie gewesten en enkele cases uit te lichten vanuit lokaal initiatief in Brussel en Vlaanderen. Er zal worden nagegaan welke instrumenten de verantwoordelijke gewesten, bevoegd voor onroerend erfgoed, al of niet ter beschikking stellen betreffende het beheer van begraafplaatsen en kerkhoven ten behoeve inventarisatie, bescherming, conservatie, restauratie, beveiliging, enz.

De doelgroep voor deze studiedag ligt bij de beleidsmensen op gewestelijk en lokaal niveau alsook onderzoekers en vrijwilligers begaan met funerair erfgoed. Een gedetailleerd programma van deze studiedag zal snel volgen per mail.

De plaatsen voor deze studiedag zijn beperkt (max. 40 deelnemers). Deelnemen kost 30 € inclusief broodjeslunch. U dient zich in te schrijven op info@epitaaf.org en het verschuldigde bedrag over te schrijven op rekening BE20 0682 0392 6056 (BIC:GKCCBEBB), met de mededeling Studiedag 31 mei 2013" en de namen van de deelnemers.

EUROPESE WEEK VAN DE BEGRAAFPLAATSEN

Zaterdag 25 mei tot en met zondag 2 juni 2013

De Europese Week van de Begraafplaatsen werd gelanceerd door ASCE, Association of Significant Cemeteries in Europe (www.significantcemeteries.org). Momenteel zijn er zo'n 130 Europese begraafplaatsen uit meer dan 20 Europese landen bij deze organisatie aangesloten. Ook een aantal verenigingen die betrokken zijn bij het funeraire zijn lid van ASCE.

In 2013 wordt de Week voor de elfde maal georganiseerd, tussen zaterdag 25 mei en zondag 2 juni 2013.

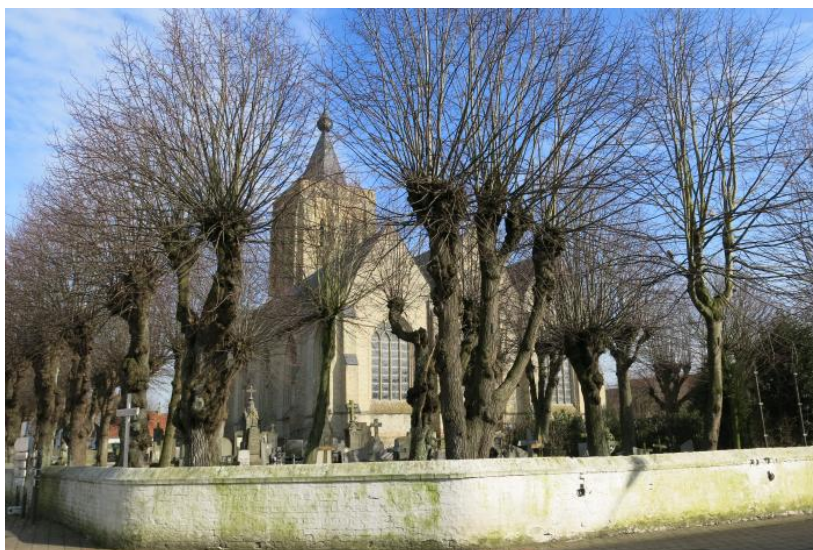
Om zoveel mogelijk Vlaamse steden en gemeenten warm te maken voor de WBP 2013, slaan twee funeraire verenigingen, Epitaaf vzw en vzw Grafzerkje, de handen in mekaar.

Ook uw stad of kan tijdens voornoemde Week iets organiseren op funerair gebied kan u dit aan ons melden. Het kan gaan om uiteenlopende initiatieven, zoals een georganiseerde rondleiding op een begraafplaats of op een kerkhof, een tentoonstelling over een funerair gegeven, een voordracht, een performance of een toneelvoorstelling,...

Het laatste weekend van de WBP valt telkens samen met de Open Kerkendagen. De activiteiten op het kerkhof kunnen dus vlot verbonden worden aan de bijhorende kerk. Bovendien kan u dan gebruik maken van twee promotiekanalen. Info: www.openkerken.eu

Om alle informatie tijdig te kunnen verwerken hadden we graag alle gegevens uiterlijk op **vrijdag 29 maart** toegekregen. vzw Grafzerkje en Epitaaf vzw zullen al die activiteiten op een kalender plaatsen en via hun website communiceren en zoveel mogelijk nationale promotie verzorgen.

Graag geven wij u bijkomende informatie: info@epitaaf.org.

Het kerkhof van Alveringem neemt deel aan zowel de Week van de begraafplaatsen en Open Kerkendagen 2013.

NACHT VAN DE GESCHIEDENIS: VAKMANSCHAP

In de sporen van de steenkappers, vier generaties Culot in Londerzeel

Londerzeel, dinsdag 19 maart 2013 om 19.00.u

Dauidsfonds Londerzeel en de Heemkundige Kring Sint-Kristoffel,
met ondersteuning van Epitaaf vzw

Het Dauidsfonds Londerzeel en de Heemkundige Kring Sint-Kristoffel grijpen de 11de editie van de Nacht van de Geschiedenis - Vakmanschap aan om stil te staan bij het steenhoudersambacht. Met als vertrekpunt de Londerzeelse steenhoudersfamilie Culot wordt de geschiedenis, evolutie en materiële cultuur van het bewerken van steen beschreven.

7

Bij onderzoek naar de oorsprong van de familie en familienaam kwamen heel wat boeiende gegevens naar boven over de herkomst van de familie Culot, de vier generaties Culot in Londerzeel en de werkwijze en de ontwikkeling van een steenhoudersatelier over meer dan 100 jaar tot op heden.

Al sinds de Middeleeuwen wordt in Henegouwen blauwe hardsteen (arduin) gewonnen die zich uitstekend leent voor constructie en decoratie van gebouwen, en van graftekens. De industriële revolutie zorgt voor een economische expansie van de blauwe hardsteen. Ook in die periode blijft het ontginnen van de steen hard labour. Het gaat letterlijk gepaard met stevig kappen in de steen. Eigenaars van steengroeven binden de arbeiders aan het bedrijf, via een trucky-systeem (verloning in goederen). Dat systeem wordt pas in 1887 afgeschaft en vanaf 1895 zal een arbeidersvakbond hun belangen verdedigen.

De transporttechnieken (de spoorweg) en de mechanisatie (de stoommachine) brengen sociale verbeteringen op gang. Maar oorlog en economische recessie in de 20de eeuw vernietigen de markt voor grafmonumenten en ornamenten.

Om de eer van hun ambacht hoog te houden zochten een aantal steenkappers noodgedwongen andere oorden op..., zo ook August Culot (1876-1948).

Ter gelegenheid van de Nacht van de geschiedenis op dinsdag 19 maart 2013 is een heel programma uitgewerkt;

De tentoonstelling rond het thema “ Steenkappers vroeger en nu” vestigt de aandacht op de streek van de carrières: Ath - Soignies, de sociale huisvesting voor steenkappers komt aan bod, het steenhoudersmaterieel, en de diversiteit in modellen van graftekens, onder andere uit de nalatenschap van Sylvain Norga.

Marcel Culot vertelt hoe de familie in Londerzeel kwam, zich toelegde op de ontwikkeling van grafmonumenten. De 4de generatie werkt thans in een modern natuursteenbedrijf. Dit alles wordt visueel voorgesteld door de stamboom van de familie Culot, die tot enkele eeuwen terug steeds steenhouders telde.

Na de demonstratie steenkappen kan wie wil zijn talent (en kracht) testen.

Aansluitend volgt een bedrijfsbezoek met rondleiding in het atelier met hypermodern machinepark.

Praktische informatie:

Afspraak 19 maart 2013 om 19.00.u

Granidesign Industriepark, Neringstraat 4 (via Oudemanstraat) 1840 Londerzeel

Deelnameprijs : 5 euro (inclusief drink bij het nakaarten)

4 euro met Davidsfonds-cultuurkaart

Meer informatie: df.londerzeel@telenet.be

www.davidsfonds.be/activity/division/activitylist.phtml?id=342

EEN SCHAT UIT HET MUSEUM VOOR GRAFKUNST

De meest gekuste vrouw uit het atelier Salu

Tekst en foto 's Anne-Flor Vanmeenen

Het atelier Salu, de schitterende thuisbasis van Epitaaf vzw, herbergt vele schatten. Onder hen klassiekers, onbekende parels, en dan zaken die een combinatie zijn van de twee: klassiekers die we eigenlijk niet zo heel goed meer kennen. Zo rust er op een plank in het open-depot, tussen menig andere gipshoofd, het gelaat van een onbekende schone, de zogenaamde *Inconnue de la Seine*. Het is een dodenmasker dat al bijna anderhalve eeuw de verbeelding prikkelt en dat nog steeds omgeven is door mythe en mysterie.

Dodenmaskers zijn op zich niet zo uitzonderlijk, ze komen voor in vele windstreken en tijdsvakken. Aanvankelijk hadden ze vooral een afwerende functie, ze moesten demonen misleiden. Later kregen ze een sociaal- rituele functie, denk bijvoorbeeld aan de images van de

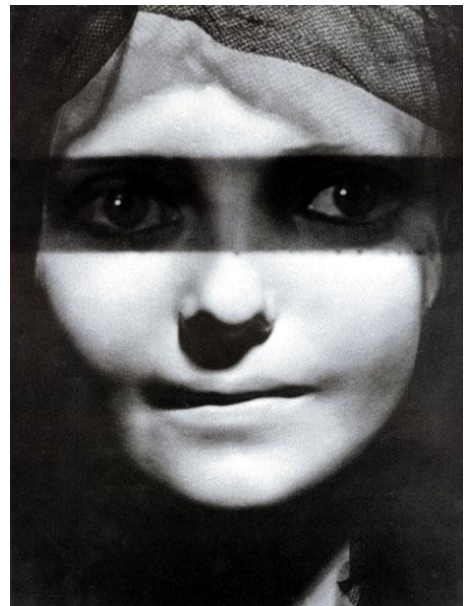
Romeinen of de effigies in de Middeleeuwen. Deze dodenmaskers waren vooral van belang tijdens de begrafenisstoet en uitvaarttrituelen, en moesten eerder de dode representeren voor de rouwenden, dan dat er kwade geesten mee op het verkeerde been werden gezet. Ook herinnering speelde een rol, bijvoorbeeld wanneer het romeinse masker bijgezet werd thuis in het kader van de vooroudercultus. Niettemin zal de herinneringsfunctie pas de overhand beginnen nemen tijdens de 18e en 19e eeuw, bij de opkomst van de burgerij en de bloei van de geniecultus. Tot slot kwam zo'n masker ook wel eens tot stand uit praktische overwegingen, bijvoorbeeld om een portret naar te modelleren of uit medisch-antropologische interesse (denken we maar aan al die biometrische en frenologische tendenzen).

Voor dit masker geldt echter een heel ander verhaal. De meeste populair verklaring gaat dat een verdonken, jonge schone uit de Seine werd gevist, en dat de arts-patholoog van het dodenhuis zo verrukt was over haar verschijning dat hij een dodenmasker liet maken. Een andere versie luidt dat het gemaakt werd om de onbekende dame alsnog te kunnen identificeren op latere datum. Dat lijkt echter weinig plausibel. Uit de rivier werden (en worden) met de regelmaat van de klok onbekende lijken opgehaald: suïcidanten, gedumpte lijken, verongelukten, ... Het lijkt niet zo voor de hand liggend om van deze waterslachtoffers maskers te maken, dat zou tot een reuzachtige collectie geleid hebben en wie maalt er tenslotte om zo'n anonieme onbekende? Ze werden meestal een tijdje opgebaard in het publieke dodenhuis aan de Notre Dame, en wie niet tijdig geïdentificeerd werd via deze weg, verdween meestal voor eeuwig naamloos in de vergetelheid. Dus hoe dan ook, dit masker was wellicht geen resultaat van een standaardprocedure in het dodenhuis.

Wat de beweegreden voor de vervaardiging ook was, het masker zelf verworf grote populariteit. Vele onderzoeken naar de identiteit van de raadselachtige juffrouw bleven vruchteloos. Men schat ze rond de 16 à 20 jaar op basis van haar gelaatstrekken en gaat ervan uit dat ze rond 1880-'90 overleden moet zijn, hoewel daar discussie over bestaat want haar kapsel zou enkele decennia vroeger suggereren. De ene onderzoeker hield haar voor een plattelandsmeisje dat in Parijs haar geluk kwam beproeven. Een andere identificeerhaar als de hongaarse music hall-artieste Eva Lazlo die een affaire had met een rijke, gehuwde man. Die laatste werd afgeperst en Eva zou daar het slachtoffer van worden. Nog een andere versie houdt haar voor de dochter van een maskerproducent in Hamburg. Al deze boeiende denkpistes ten spijt, is er echter volstrekt geen zekerheid over haar ware identiteit. Maar het lot kan vreemde wendingen nemen: hoe onbekend het meisje mag blijven, haar dodenmasker werd een bestseller en een inspiratiebron voor een hele generatie. Begin de 20e eeuw duikt ze overal in West-Europa op. Elke zichzelf repecterende intellectueel moest een *Inconnue* in zijn studeerkamer hebben. De kopiën circuleerden talrijk.

Het vreemde succes voert echter verder, ze figureert ook in menig kunstwerk, voornamelijk van literaire aard. De eerste vermelding komt er in 1900, in 'The worshipper of the image' van Le Gallienne (lees het hier online: <http://www.readcentral.com/book/Richard-Le-Gallienne/Read-The-Worshipper-of-the-Image-Online>). In dit verhaal heeft het masker een bizarre uitwerking op een jonge dichter. Hij raakt zo in de ban van dit gelaat, dat hij zijn echtgenote uiteindelijk tot de verdinkingsdood drijft - l'histoire se répète.

In de jaren 1920-'30 komt de molen nog meer op gang. Supervielle schreef een surrealistisch verhaal met het meisje achter het masker in de hoofdrol. Ze leert er een onderwereld kennen maar verkiest uiteindelijk toch gewoon dood te zijn. Pauli schrijft haar een zelfdoding toe na een mislukte liefde in 'L'inconnue de la Seine', von Horváth spint een theaterstuk uit dit verhaal maar zet ze op de planken als een verleidster. Muschler schreef met 'Die Unbekannte' een larmoyant romannetje over het tragische lot van een plattelandsmeisje dat een affaire heeft met een welstellende parisien, maar dat uiteraard verlaten wordt en zich dan maar in de Seine werpt. In '36 kwam overigens de gelijknamige film uit. Goll (Die Unbekannte aus der Seine) en Nin (Houseboat) laten het masker zelf dan weer figureren en schrijven er allerhande sinistere effecten aan toe. Aragon zocht voor zijn roman 'Aurelien' dan weer passende illustraties en niemand minder dan Man Ray creëerde die met niets minder dan het masker van *l'Inconnue* (zie afbeelding). Kroonjuweel moet echter Nabokov zijn, die zijn fantasiën de vrije loop laat in het gedicht 'L'inconnue de la Seine' omstreeks '34. Nee, de titel is niet bijster origineel maar de tekst is best wel te smaken.

Andere schrijvers bekommeren zich niet om de dame of het masker in hun werk, maar maken er wel melding van. Zo was het masker Rilke opgevallen toen hij in Parijs was en ook Camus vernoemt deze 'verdonken Mona Lisa'. Wat immers het meeste aanspreekt is haar mysterieuze glimlach die op geen enkele wijze goed te plaatsen valt. Het is bijna geen echt glimlach, hij speelt slechts vaag op haar mond en toch... Ze was een schone, ongerepte dode, een eigentijdse Ophelia en een dankbaar projectiescherm voor allerhande fantasiën omwille van haar anonimiteit. De dood, vrouwen en het water... Ze hebben allemaal iets mysterieus, iets poëtisch en ze komen allemaal samen in het verhaal achter dit ene meisje.

Een eerste zakelijk-wetenschappelijke vermelding van het masker komt er in 1926, in 'Das ewige Anlitz' van Benkard, waarin ruim 120 dodenmaskers besproken worden. En zelfs hier vormt ze een uitzondering in die zin dat de beschrijving van dit masker ineens veel lyrischer van toon is dan die van de andere maskers. Tja, ze heeft iets...

En hoe komen we van hier dan aan het meest gekuste meisje? *L'Inconnue* kreeg nog een tweede, veel praktischer nabestaan dan in de literatuur. Toen speelgoedmaker Asmund Laerdal zich meer wou toeleggen op medische modellen, kreeg hij de vraag om te werken aan een reanimatiepop. Hij zocht voor deze pop een goed model, een vrouw die bescheiden maar ook aantrekkelijk was. Hij vond ze in het meisje van de Seine. Resusci-Anne was een feit en de wereld rond drukten en drukken cursisten ijverige hun lippen op de hare. Beste wel ironisch voor iemand die zelf verdronken zou zijn!

Op de planken van Atelier Salu rusten dus vele verhalen, dat zal niemand verbazen. Maar dit is er toch alvast eentje met allure. Een dodenmasker dat furore maakt omwille van zichzelf, en niet omdat het de kop is van één of andere grote naam. Meer nog, het masker hééft zelfs geen naam. En toch moeten we een kanttekening plaatsen bij heel deze kwestie. Enkele experts menen immers dat dit helemaal geen dodenmasker kàn zijn. Toegegeven, voor een verdronken iemand, ziet ze er verdraaid vredig en gaaf uit. De meeste waterliken zullen het haar niet nadoen. Dus er is behoorlijke twijfel of het wel eigenlijk om een dodenmasker gaat. En dan is er van dat Seine-verhaal wellicht ook maar weinig solide... Maar dat is natuurlijk woord tegen woord, wie kan staalhard bewijzen of het model van dit masker levend of dood was? Het blijven speculaties en interpretaties van beide kanten.

Wat er ook van zij, het mogelijke gebrek aan authenticiteit stond haar populariteit niet in de weg. Enkele decennia lang was deze onbekende schone bijzonder populair. Sporen daarvan vinden we nog op zolders, veilingen en rommelmarkten én ook bij Epitaaf. Leuk detail (met dank aan Anne-Mie), op de begraafplaats van Laken is op het graf van De Deken-Moreaux een bronzen versie verwerkt.

Hâtant de cette vie le dénouement,
N'aimant rien sur terre,
Toujours je regarde le masque blanc
De ton visage sans vie.

Dans les cordes se mourant à l'infini
J'entends la voix de ta beauté.
Dans les foules blêmes des jeunes noyées
Tu es plus blême et ensorcelante que toutes.

Au moins dans les sons reste avec moi!
Ton sort fut avare en bonheur,
Alors réponds d'un posthume sourire moqueur
De tes lèvres de gypse enchantées.

Paupières immobiles et bombées,
Cils collés en épaisseur. Réponds!
A jamais, à jamais, vraiment?
Mais comme tu savais regarder!

Juveniles épaules maigrichonnes,
La croix noire du fichu de laine,
Les réverbères, le vent, les nuages nocturnes,
Le méchant fleuve pommelé d'obscurité.

Qui était-il, je t'en supplie, raconte,
Ton séducteur mystérieux?
Du voisin le neveu frisotté -
A la dent en or, et la cravate bariolée?

Ou l'habitué des cieux étoilés,
Ami de la bouteille, des dés et du billard,
Lui aussi, maudit fêtard,
Et rêveur ruiné comme moi?

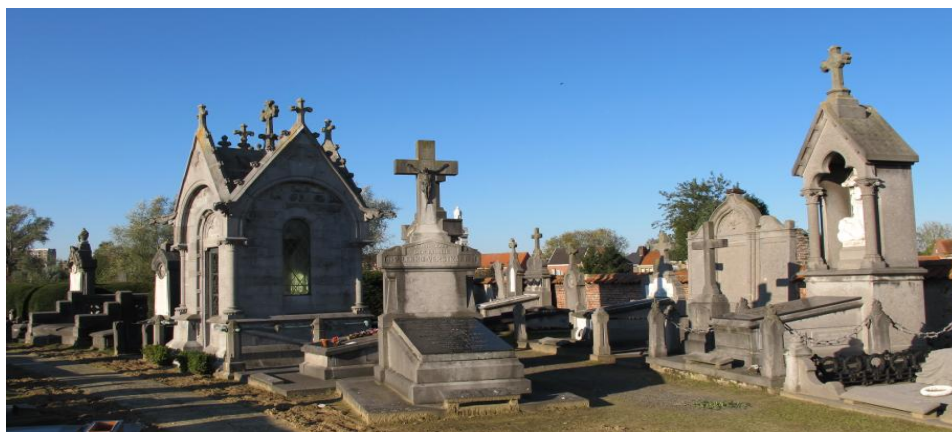
Et maintenant, de tout son corps tressaillant,
Il est assis, comme moi, sur son lit,
Dans le monde noir, déserté depuis longtemps,
Et il regarde le masque blanc.

Vladimir Nabokov – Berlin, 1934

BOEKBESPREKING

De stedelijke begraafplaats van Lokeren, een presentatie van een veelzijdig funerair onderzoek

Tekst en foto's (tenzij anders vermeld) Anne-Mie Havermans

De begraafplaats van Lokeren is als een waardige oude dame die maar met mondjesmaat haar geheimen loslaat. Aan wie haar met de juiste instelling benaderd zal ze haar goed bewaarde verhalen toevertrouwen en haar onvermoede schatten onthullen. In 135 bladzijden wordt de historiek van de Lokerse hoofdbegraafplaats besproken en wordt dieper ingaan op de (kunst)historische, artistieke, volkskundige en sociaal-culturele waarde van deze boeiende site. Alle hoofdstukken zijn uitvoerig geïllustreerd, zodat woord en beeld elkaar aanvullen. Raoul Verstraeten, de Lokerse fotograaf die onder meer gekend is voor zijn funeraire reeksen, bezorgde toepasselijke foto's.

14

Na het historisch overzicht wordt in deze uitgave ruime aandacht gegeven aan de architecturale vormgeving van graven, aan sculpturen en sculpturale elementen, opdrachtgevers, ontwerpers en uitvoerders en de diverse interpretaties van grafsymboliek. Er wordt zowel stilgestaan bij kindereengraven als bij monumenten van vooraanstaanden

De begraafplaats van Lokeren is geen dood monument, maar maakt deel uit van het leven van de mensen in Lokeren. Er is elke dag beweging, er wordt geharkt, er staan bloemen op het graf, er worden herinneringen opgehaald, of gewoon een praatje gemaakt over dagdagelijkse dingen. De aanwezigheid van het verleden kan troostend werken, ook in de toekomst.

Door de omvattende aanpak overstijgt deze publicatie in ruime mate het lokale Lokerse niveau, en is ze evenzeer bruikbaar voor wie begraafplaatsen elders in het Waasland wil bezoeken, bestuderen en beschrijven.

Een blik in het boek:

De Lokerse begraafplaats illustreert de funeraire evolutie die plaatshad nadat Jozef II (1784) en Napoleon (1804) een verbod uitvaardigden op het begraven in kerken en binnen bebouwde kom. Op de wijk Rozen werd de nieuwe begraafplaats voorzien, in 1811, maar pas in september 1927 zou de

eerste begrafenis hier plaatshebben. De oudste, en architecturaal gezien erg bijzondere graftekens, staan opgesteld tegen de kerkhofmuur.

Het oudste gedeelte van de begraafplaats heeft centraal een originele “amoëbe-structuur”, een ovale promenadelaan met kwaliteitsvolle monumentale graftekens van 1880 tot WO I. In die periode was het van belang om gezien te worden, ook met een sprekend grafmonument. Op zondag werd er geparadeerd langs de monumentale familiegraven. Vanaf 1924 wordt de rol van hoofdlaan verdergezet door twee nieuwe, elkaar loodrecht kruisende lanen. Ook het nieuwe gedeelte van de Lokerse begraafplaats (Bleekmeers), dat na 1950 werd aangelegd heeft een kwaliteitsvolle aanleg die uniek is en tegelijk goed functioneert. Daarvoor werd beroep gedaan op de internationaal erkende landschapsarchitect George Wachtelaer. De Lokerse architect René Van de Vijver ontwierp daarbij een representatieve toegangspartij op mensenmaat. Het columbarium met strooiweide is slechts een fractie van wat was voorzien in de plannen van de Lokerse architect Jos Van Driessche.

SAL181/2: plan opgemaakt door de toezichter der stadswerken, Lokeren 7 december 1921; rood=1ste klas, blauw is 2de klas, en groen is derde klas.

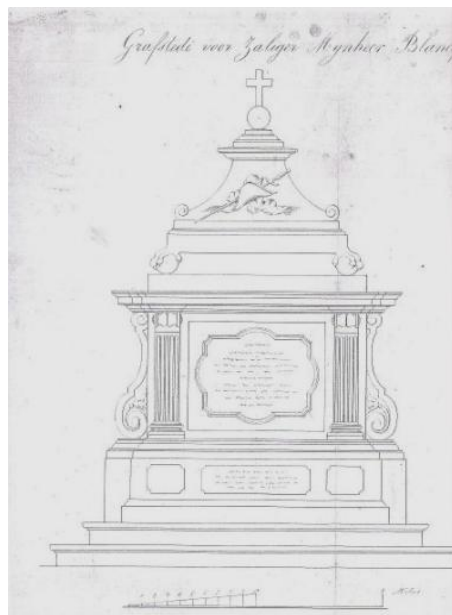
SAL 181/3 ontwerp G.Wachtelaer, gevoegd bij gemeenteraadsbeslaging van 16 september 1955

Erg sprekend is het grafteken van Pieter René Desiré Blanquaert (Lokeren, 1798-1855). Hij was brouwer, burgemeester, kapitein van de schutterij en kolonel van de burgerwacht. Zijn functies worden onmiddellijk aangeleverd, zowel door de attributen, een steek met sabel, als door het opschrift. Enkel het feit dat hij brouwer was valt niet direct af te lezen, maar de kwaliteitsvolle graftekens uit die periode zijn vaak opgericht door brouwers -zij hadden smaak- en ze behoorden in die periode tot de notabelen, de weinige families die zich een blijvend grafteken konden veroorloven. Blanquaert was politiek actief vanaf het onafhankelijke België, als raadslid, schepen, provincieraadslid en in 1842 als burgemeester. In 1929, onder het Hollands bestuur, was hij aangesteld als kapitein van de burgerwacht. Bij de reorganisatie van de Lokerse Schutterij in 1848 werd hij bevorderd tot kolonel. Zijn huwelijk met Isabelle de Moor (Lokeren, 1797-1848) bleef kinderloos.

Het grafteken is dynamisch opgevat. Het gaat niet om een vlakke muurplaat; de voluten brengen beweging in het geheel. De bovenste geleding, een mengvorm van obelisk en sarcofaag, staat vrij van de rest van het monument en steunt op leeuwenpoten, een uiting van roem en triomf. Het ontwerp voorzag op de top een eenvoudig Latijns kruisje op een bol, dat werd later vervangen door een monumentaler kruis, dat momenteel intact op de grond ligt. Aan weerszijden van de vergunning staan telkens drie paaltjes waartussen eertijds bronzen staven waren aangebracht. Midden in de aldus afgebakende grafgaaf werd later een sarcofaag geplaatst, ter nagedachtenis zijn broer, J.B. Blancquaert (Lokeren, 1792-1883) en diens echtgenote N. Dierick (Lokeren, 1809-1895).

Foto KOKW

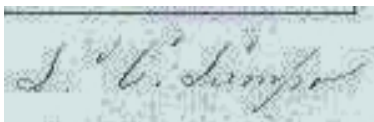

ontwerp gesigeneerd L.C. Lampo, SAL, MA 181

Het opschrift werd welbewust in het Vlaams opgesteld: RUST-PLAETS/ VAN DEN HEER/ PETRUS RENERIUS DESIDERIUS BLANQUAERT,/ GEBOREN TE LOKEREN DEN 28 NOVEMBER 1798,/ IN ZIJN LEVEN/ KAPITEIN DER SCHUTTERIJ,/ KOLONEL DER BURGERWACHT,/ LID VAN DEN GEMEENTE RAED,/ LID VAN DEN PROVINTIALEN RAED,/ ONDERVOORZITTER VAN DEN MILITIERAED VAN/ HET ARRONDISSEMENT St NICOLAES,/ SCHEPENEN EN BURGEMEESTER DEZER STAD,/ ALDAER OVERLEDEN DEN 24 JANUARY 1855/ EN VAN ZIJNE ECHTGENOOTE/ MEJUFVROUW ISABELLA ANTONIA DE MOOR,/ GEBOREN TE LOKEREN DEN 30 MEI 1797/ ALDAER OVERLEDEN DEN 19 JUNY 1848./ R.I.P. Dit contrasteert met het Franstalige grafschrift op de sarcofaag van zijn broer.

Bij zijn begrafenis werd het stoffelijk overschot door de leden van de Burgerwacht naar de kerk gedragen, de hoeken van het rouwkleed werden gehouden door vooraanstaanden. De straten waar de rouwstoet voorbijtrok waren naar oud gebruik met stro bedekt, een eerbetoon dat werd toegepast bij begrafeningen van een edelman of een zeer vooraanstaande persoon. Bij het graf werden drie redevoeringen in het Frans gedeclameerd: door J.E.Schellekens, gemeentesecretaris; Ch.Trouvriër, luitenant-kwartiermeester der Burgerwacht; E.Dostal brigadier der Gendarmerie, en twee in het Vlaams: door A.Van Gijseghem, namens de Koninklijke Rhetorijke Maatschappij Vreugd in Deugd, en Th. De Wilde namens Guillaume Tell. Blankaert liet bij testament van 1854 een legaat na van 3000 fr. voor de werking van het Bureel van Weldadigheid.

SAL, MA 186/1

Louis Charles Lampo (°Dendermonde, 1822-Lokeren, 1862) signeerde het ontwerp van het grafteken van Pieter Blankaert. Het stadsarchief

bewaard trouwens meerdere ontwerpen die door hem werden getekend, het zijn de oudste, erg interessante graftekens van Lokeren. Zijn vader Karel Fideel (° Gent, 1794) was de eerste in een familie van notabelen die koos voor het beroep van steenhouwer.¹ Karel volgde de opleiding meester-marmerhouwer en trok naar Dendermonde. Louis Charles verhuisde als twintigjarige naar Lokeren en huwde er met Maria Theresia Clement (°Wetteren, 1823-Lokeren,1879). Zoon Theophiel (°Lokeren, 1847) was ook steenhouwer, maar hij vertrok in 1877 naar Antwerpen waar hij in 1888 trouwde met de Lokerse Leontina Boliau. Hij werkte er onder meer bij Clement Jonckheer fils, het meest gereputeerd atelier uit Antwerpen. Zijn oudste zoon, Joannes-Baptista Lampo werd ook steenhouwer, geschoold aan de Antwerpse academie, de tweede zoon Arthur Franciscus Lampo (°1884) was chef de bureau bij P.T.T. en vader van auteur Hubert Lampo.

In tegenstelling tot de monumentale graftekens hebben de gietijzeren kruisen de 20ste eeuw amper overleefd op de Lokerse stedelijke begraafplaats. Op kindergraven zijn er nog een aantal miniatuurversies te vinden. Er rest nog één groot kruis, met gietijzeren omheining, echter zonder naambord. Dit model, zo'n 2 meter hoog, werd gegoten door een aantal fabrieken in Frankrijk, daar met op de kruising het doek van Veronica. De Lokerse variant heeft een Christuskop op het centrum. De oorsprong van de meeste modellen van deze gietijzeren kruisen ligt in het midden van de 19de eeuw. Ze waren nog steeds bij de producent te verkrijgen in de jaren 1940. Dezelfde modellen werden dus over een erg lange periode verkocht. Tegelijk werden tal van kruisen hergebruikt of nagegoten. Vooral bij eenvoudiger opgezette graftekens, was te Lokeren de afboording van een graftuin met ijzeren boogjes ingeburgerd. De graftuin van het -met portretfoto's overdekte- kruis van

¹ Jan Lampo, *Stroomafwaarts. Een kleine geschiedenis van de Lampo's*, in: Jaarboek 1, 2006, p. 87-102.

de familie Uyttenhove-Claeys, is aangeduid met dergelijke boogjes die in het zand zijn gestoken. Omheen de hoge stèle van de familie Van de Walle-Pat is nog een grote ijzeren boog aanwezig, bedoeld om op hoogdagen te versieren met bloemen en linten.

Zonder naam, type II K 1 b

Uyttenhove-Claeys ca. 1927

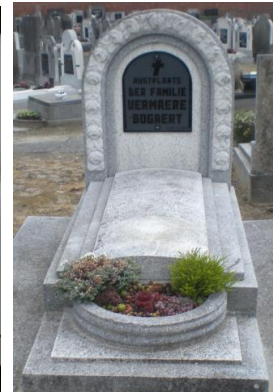
Van de Walle-Pat

Goedkoper dan natuursteen en toch mooi afgewerkt, dat was het voordeel van een grafteken in cement-beton. In Lokeren zijn er nog twee exemplaren van één model te vinden van omstreeks 1930; een stele met opschrift waarop een Keltisch kruis met een rozet op de kruisarmen, inclusief een afbakening bestaande uit vier paaltjes met bekronende bol, een laag muurtje aan de zijkanten en vooraan een knielbankje. Ze werden geheel geschilderd.

Coucke-Scherrier Jules Coucke 1846-1922

Granito is een samenpersing van al dan niet gekleurde steenkorrels, gemengd met cement of klei, die na droging wordt gepolijst. Deze techniek wordt vaak toegepast op vloeren en gootstenen. Vandaar het ontstaan van de verwijzing naar de gewone grond, op het oostelijk gedeelte van Oude Bruglaan, waar veel granito graftekens waren opgericht; "hij ligt bij de pompbakskes".

De naam **George Minne** (Gent, 1866 -Sint-Martens-Latem, 1941) wordt onmiddellijk geassocieerd met *De Kleine Reliekdrager* (1897). De voorstelling van een geknielde jongeling die het hoofd buigt en met zijn handen een relik ondersteund dat op zijn schouder steunt, is een onderdeel van *De fontein der geknielden*, waarbij vijf identieke beelden van deze frêle jongeling zijn opgesteld omheen een rond bekken. De fontein werd in 1905 aangekocht voor het *Folkwangmuseum* te Hagen, en is ook te bewonderen aan de voet van het Gentse Belfort, te Wenen en Brussel. Daarenboven bestaan er meerder afzonderlijke exemplaren van dit hoogtepunt in de symbolistische beeldhouwkunst, in brons, steen of gips. Ook de Lokerse kunsthandelaar Gaston De Vuyst (1910-1992) bezat een –bronsen- exemplaar van het beeld. Hij had een bijzondere band met George Minne, vandaar dat De Kleine Reliekdrager op zijn graf werd geplaatst. De zerk en sokkel werden uitgevoerd op aanwijzingen van zijn kinderen. De binding van galerie De Vuyst met vele kunstenaars en inzonderheid George Minne, wordt aldus duidelijk in dit graf. Galerie De Vuyst organiseert sinds 1962 tentoonstellingen en sinds 1970 veilingen plastische kunst. Enkele jaren later werden er ook een grafiekhuis en een kunstboekhandel aan toegevoegd.

Op het hoofdeinde van een arduinen sarcofaag met zwart granieten deksteen, werd een bronzen portretmedaillon neergezet van Leon de Beule-Claeys (1875-1938), uitgewerkt door **Leon Sarteel** (Gent, 1882-1942).² Het portret, gesigneerd *L.Sarteel*, toont een man met doordringende blik, snorretje, golvende haarlokken en eigentijdse kledij met een strikje. Het medaillon rust op een boord van rozen, symbool van liefde. Het portretmedaillon werd besteld door zijn weduwe Alix Claeys (1874-1951). Het werd door Sarteel gemaakt naar foto's. Reeds op 1 september 1938, enkele maanden na de dood van Leon De Beule, werd een bronzen exemplaar geleverd, dat betaald werd door de weduwe. Op 10 december 1938 werden bovendien vijf gipsen exemplaren betaald door en geleverd aan een zekere heer Spitaels. Op diezelfde datum werd een tweede bronzen exemplaar betaald en geleverd, samen met 2 gipsen exemplaren, aan De Beule-Claeys, Jan Van Rijswijcklaan te Antwerpen. De atelier-woning van Leon Sarteel, nu omgevormd tot het Archief en Museum Leon Sarteel, bezit nog steeds het gipsen model van dit portret.³ Leon Sarteel werd in zijn jonge jaren geïnspireerd door Rodin en Meunier. Later, na zijn huwelijk met Anna Prissens, evolueerde zijn kunst naar een intimistische symbolische stijl. In de jaren 30 werd zijn stijl enigszins monumentaler. Zijn graf op de Westerbegraafplaats wordt aangeduid door een eigen werk, *Gemoedsadel* (1941). In de Vaderlandstraat 166 staat de woning van kunstenaar Leon Sarteel (1929), gebouwd naar ontwerp van architect Jan-Albert De Bondt. Drie kunstenaars (vader, zoon en dochter) hebben er gewerkt en gewoond.⁴

² Datum aankoop vergunning: c.b.: 4/4/1938, prijs verg.: 1800 fr., afm verg: 3m², grafteken uitgevoerd door Leon Vlamincx..

³ Informatie over dit portret werd meegedeeld door Albino Mion (brief van 22 aug 2007), de schoonzoon van Leon Sarteel en beheerder museum en archief Leon Sarteel, Vlaanderenstraat te Gent, waarvoor dank.

⁴ Mion, Albino; Sarteel, Clara; Sarteel, Diane, Herdenkingstentoonstelling beeldhouwer Leon Sarteel: Het Toreken, Ontmoetingscentrum van de Kredietbank, Gent, 6 tot 28 februari 1993. Retrospectieve tentoonstelling Leon Sarteel: Kasteel

De Lokerse beeldhouwer **Roger Bracke** (Lokeren, 1913-1993) is met zijn werk goed vertegenwoordigd in het Lokerse openbare domein. Het Monument *Vrijheid en Vrede* op het Stationsplein (1984) springt door zijn centrale ligging goed in het oog, *Vertrouwen* staat opgesteld aan de ziekenhuis in de Lepelstraat en *Meisje aan de Waterkant* tussen de twee Durmebruggen. Deze beeldhouwer vertrok steeds van de concrete figuur, die met de jaren weliswaar steeds

gestileerder werd uitgevoerd, om tot de essentie te komen. Zijn gevoeligheid maakte hem ook een bekwaam portrettist. Hij was leraar plastische kunsten aan het Koninklijk Atheneum van Lokeren. Het is niet te verwonderen dat we ook werk van hem aantreffen op de stedelijke begraafplaats. Twee portretmedaillons dragen zijn signatuur; het portret van zijn vader Edgard (1888-1949) en van dokter Albert Lamborelle (1872-1953).

Ook het vuurwerk...
Moord.
 Verleden zaterdag avond heeft onze politie de hand gelegd op den vermoedelijken dader der moord, gepleegd op de Weduwe De Gelder, en die zulke groote opschudding in onze stad heeft te weeg gebracht. 't Is bijzonder op de stellige en onwankelbare verklaring van een dertienjarig meisje van den kleinen Dam, dat het vermoeden gevestigd is — Dit meisje houdt staan dat zij den aangehoudene, zekere Th. V. D. V. van den wijk Heirbrug, bijgenaamd *den Tuker*, — en die dienst gedaan had op den aanpalenden meersch, — dien voormiddag, van achter de woning der ongelukkige Rosalia Van Holle heeft zien komen. Dit loochent de aangehoudene. — Het gerecht heeft echter vlijtig het onderzoek voortgezet.
 Dinsdag morgen is V. D. V. naar Dendermonde vervoerd. — Donderdag voormiddag is hij terug naar Lokeren gebracht, en het Parket heeft den ganschen achternoon de getuigen andermaal aanhoord, terwijl eene dichte menigte voor het stadhuis stand hield. — Het langdurig verhoor deed onder het volk de onplichtigheid van den aangehoudene vermoeden; doch, toen deze 's avonds, stevig gebonden, terug naar Dendermonde vervoerd werd, werd zijn rijtuig door een woedend en huilend publiek achtervolgd.
 Het gerucht heeft geloopt dat de aangehoudene bekentenissen zou gedaan hebben; hier is niets van. V. d. V., die eerst hardnekkig geloofchend heeft, is naderhand in een somber stilzwijgen vervallen.
 Gisteren namiddag heeft het parket andermaal den aangehoudene naar Lokeren gebracht. Het verhoor heeft plaats gehad in de statie, om reden van den grooten toeloop van volk.
 Het stoffelijk overschot der ongelukkige en beweende Rosalia Van Holle is zondag ter aarde besteld. — Een groot getal geburen en kennissen woonde den lijkdienst bij.

Meer dan eens nodigt een grafteken uit tot bezinning, bij het lezen van een met zorg gekozen grafschrift. Zeker te Lokeren is poëzie opvallend aanwezig. Koploper onder de gekozen auteurs is Guido Gezelle (1830-1899). Verder komt er nationale en internationale poëzie aan bod, en dit zowel op de oudere als de recentere graftekens. Dankzij de notities van epitafen in de "Annalen", zijn ook van verdwenen graftekens (opgericht waren voor 1893), een aantal opmerkelijke, zelfs confronterende verwijzingen terug te vinden. Op het graf van Rosalia Van Holle stond onderstaand vers⁵, in de toenmalige kranten worden de omstandigheden van haar dood beschreven.

BID VOOR DE ZIEL
 VAN JUFVROUW/ ROSALIA VAN HOLLE,
 WEDUWE VAN MYNHEER
 EDUARDUS DE GELDER
 GEBOREN TE SELZAETE DEN 21 JULI 1824
 OVERLEDEN TE LOKEREN DEN 9 AUGUSTI 1883
 EEN SNOODE MOORDER BRAK MIJN LEVENS DAGEN AF,
 MAAR VINDT WELLICHT HIERNA,
 ZOO NIET OP AARD ZIJN STRAF,
 DOCH DAAR IN 'T LEVEN NIETS DAN WEE EN KOMMER IS,
 ZOO RUST IK GRAAG EN SCHENK HEM GANSCH VERGIFFENIS.

Krantenartikel: De Vrije stem, 18 aug 1883, jg. 4, nr 33.

Borluut, Gent-Sint-Denijs-Westrem, 16 oktober - 14 november 1982, Gent, 1982. Bezoek aan atelierwoning en gypsotheek van de beeldhouwer Leon Sarteel (1882-1942) kan elke derde zaterdag van de maand (behalve juli en augustus).

⁵ Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het land van Waas, deel 14 pg 346 nr. 1231.

GIJ BREEKT HET DONKRE OM U
HEEN/ EN WERPT WAAR GROTE
KRACHTEN FALEN/ EEN PLEKJE
GOUD OP GRAUWE STEEN,
staat op het graf van de
familie Van de Voorde-Van
den Breen.

Het grafje van Faldoni Swens (1885-1887) is het oudste gelokaliseerde kindergraf op een Oost-Vlaamse begraafplaats. Het betreft een minuitvoering van een grafteken voor volwassenen; een portiek met zuiltjes. Vlakbij staat een minisarcofaag met op het hoofdeinde een stèle met kruisje. Op de deksteen ligt een open wit marmeren boek, waarin een nog moeilijk te lezen opschrift: “VOOR WUYTACK (...)”.

Faldoni Swens (1885-1887) en kindje Wuytack

Praktische info

Wie meer wil lezen kan deze publicatie bestellen of aankopen aan 10 euro te Lokeren bij:
Infopunt Toerisme, het museum, de dienst burgerlijke stand en het stadsarchief van Lokeren.

Stad Lokeren | Groentemarkt 1 | 9160 Lokeren |
09/340.94.11 | f 09/340 94 79 |
stadsbestuur@lokeren.be

[Anne-Mie Havermans, De stedelijke begraafplaats van Lokeren, een presentatie van een veelzijdig funerair onderzoek](#)

overdruk uit: Annalen van de Koninklijke
Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, deel
115, 2012

BLOEMLEZING UIT DE PERS

Pierre Brewee volgt wat er verschijnt m.b.t. funerair erfgoed in de pers en media op de voet. Hij maakt voor ons een korte samenvatting. In geen geval heeft deze bloemlezing de bedoeling om volledig te zijn maar is ze eerder opgevat om er trends in aan te wijzen en soms ook de berichten van een kritische noot te voorzien.

Rome veilt grafmonumenten

De stad Rome biedt 34 grafmonumenten aan op drie van haar oudste en meest bezochte begraafplaatsen. De Italiaanse hoofdstad veilt de monumenten online. Prijzen: vanaf 24.000 euro voor een concessie van 75 jaar. Het duurste monument is een op een heuvel gelegen kapel van tien vierkante meter op het kerkhof van Verano: 312.000 euro. De grootste graftombe kan maar liefst 28 doodskisten bevatten. De gemeente verwacht dat de verkoop, die eindigt op 24 juli, 2,5 miljoen euro zal opleveren. Het loopt nu al storm, want de kopers kunnen een begraafplaats bemachtigen naast acteur Marcello Mastroianni, schrijver Alberto Moravia, of een van de tientallen andere Italiaanse beroemdheden. Interesse? Meer info op www.amaroma.it.

Alken legt drie sterrenweiden aan

De administratieve wijzigingen die maken dat een dood geboren kind toch erkend wordt maken waarschijnlijk dat ook de invulling van het daarmee gepaard gaande rouwproces meer en meer vorm krijgt. De vraag van de ouders om dit overlijden een plaats te geven bestond al veel langer, is geen nieuw gegeven, maar tot nu toe stuitte ze op het feit dat deze kinderen door de administratie Burgerlijke Stand niet erkend werden en dus ook geen graf kregen, bij momenten zelfs op een heel kwetsende manier een plaats kregen in een anoniem graf of wat daar voor moest doorgaan. Gelukkig liggen deze tijden achter ons: een rouwproces is een noodzakelijk iets, bij elk overlijden, en ouders die hun kind op deze manier verliezen hebben hier net als andere nabestaanden zeker behoefte aan. Sinds kort worden deze dood geboren kinderen dus officieel erkend: ze krijgen een naam (heel belangrijk voor een rouwproces, die naam !!!) .. en ze krijgen ook een graf. Er zijn zelfs gemeente- en stadsbesturen die de kosten van dergelijke begrafenis volledig op zich nemen, niets aanrekenen voor deze ouders die al een heel zware last moeten dragen door dit overlijden. De kinderen worden begraven op speciaal daarvoor gereserveerde percelen op de begraafplaats die engelenweide of foetusweide of sterrenweide worden genoemd. De gemeente Alken gaat zo maar eventjes drie sterrenweiden aanleggen. Schepen Anita Vanhove-Reekmans wil op deze manier een teken van respect tonen voor het ongeboren leven en het verdriet van de betrokken ouders erkennen. "Het is een grote troost om een tastbare plek te hebben waar ze kunnen rouwen en heen kunnen gaan als ze daar behoefte aan hebben" zo besluit ze haar betoog. Mensen die nauw betrokken zijn bij het begeleiden van rouwenden herkennen al deze noden ongetwijfeld.

AANKONDIGING

Causerie Benny Baudewyns

Dilbeek 15 april 2015, Lumbeekstraat 20 Sint-Ulriks-Kapelle, gratis toegang

Een werkgroep werkt momenteel aan een gevarieerd programma rond het thema 'Funerair erfgoed in Dilbeek'. Als aanloop naar dit evenement zal er een causerie gehouden worden door Benny Baudewyns, Dilbekenaar en schrijver van thrillers, misdaadverhalen en toneelstukken. In het dagelijkse leven is Benny Baudewyns begrafenisondernemer. In 2007 schreef hij een non-fictieboek "De een zijn dood ... Het leven van een begrafenisondernemer". De laatste honderd jaar is onze omgang met de dood erg veranderd. Onze tradities rond begraven en rouwen en onze begraafplaatsen zijn daar stille getuigen van. Benny Baudewyns zal dit immaterieel erfgoed op een luchtige manier nader belichten.

ERFGOEDDAG 2013
FUNERAIR ERFGOED IN DILBEEK

CAUSERIE - Benny Baudewyns
Dilbekenaar, begrafenisondernemer en schrijver van thrillers, misdaadverhalen en toneelstukken.

Vrijdag 15 maart 2013 om 19u30
Kasteel La Motte (Lumbeekstraat 20, Sint-Ulriks-Kapelle)
Toegang is gratis

Info: dienst cultuur en toerisme, 02 451 69 30